

FINNISH NATIONAL
AGENCY FOR EDUCATION

Demokratiakasvatus opetussuunnitelmien perusteissa

Nina Penttinen
Opetusneuvos
Historia ja yhteiskunnalliset aiheet
Opetushallitus

Demokratiakasvatus perusopetuksen opetussuunnitelman arvopohjassa

- Perusopetus rakentuu elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle. Se ohjaa niiden puolustamiseen ja ihmisarvon loukkaamattomuuteen.
- Perusopetus edistää hyvinvointia, **demokratiaa** ja aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa.
- Opetus edistää osaltaan taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa
- Perusopetus antaa perustan ihmisoikeuksia kunnioittavaan maailmankansalaisuuteen ja rohkaisee toimimaan myönteisten muutosten puolesta.

Perusopetuksen tehtävä

- Opetus edistää osallisuutta ja kestäväää elämäntapaa sekä kasvua **demokraattisen yhteiskunnan jäsenyyteen**.
- Perusopetus kasvattaa oppilaita ihmisoikeuksien tuntemiseen, kunnioittamiseen ja puolustamiseen.
- Elämän, toisten ihmisten ja luonnon kunnioittamisen rinnalla korostetaan ihmisarvon loukkaamattomuutta, ihmisoikeuksien kunnioittamista ja **suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja**, kuten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Demokratiakasvatus laaja-alaisessa osaamisessa

- Niiden yhteisenä tavoitteena on perusopetuksen tehtävän mukaisesti ja oppilaiden ikäkauden huomioon ottaen tukea ihmisenä kasvamista sekä edistää **demokraattisen yhteiskunnan** jäsenyyden ja kestävän elämäntavan edellyttämää osaamista.
- *Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävän tulevaisuuden rakentaminen (L7)*
 - Samalla perusopetus luo osaamisperustaa oppilaiden kasville **demokraattisia oikeuksia ja vapauksia vastuullisesti käyttäviksi, aktiivisiksi kansalaisiksi.**
 - Oppilaita kannustetaan pohtimaan ehdotuksiaan eri osapuolten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä oikeudenmukaisen kohtelun ja kestävän elämäntavan näkökulmista.

Demokratiakasvatus laaja-alaisessa osaamisessa

Vuosiluokat 1-2

- Omien kokemusten kautta oppilaat tutustuvat **demokraattisen toiminnan** sääntöihin ja toteutumiseen käytännössä.

Vuosiluokat 3-6

- Oppilaiden kanssa tutkitaan kestävään kehitykseen, rauhaan, tasa-arvoon ja **demokratiaan** sekä ihmisoikeuksiin, erityisesti lasten oikeuksiin, liittyviä kysymyksiä ja tilanteita.

Vuosiluokat 7-9:

- Opetuksessa vahvistetaan ja syvennetään oppilaiden kiinnostusta yhteisiä ja yhteiskunnallisia asioita kohtaan ja harjoitellaan **toimintaa demokraattisen yhteiskunnan jäsenenä**.

Demokratiakasvatusta edistetään koulun toimintakulttuurissa

- Osallisuutta edistävä, ihmisoikeuksia toteuttava ja **demokraattinen toimintakulttuuri** luo perustan oppilaiden kasvulle aktiivisiksi kansalaisiksi.
- Yhteisö kannustaa **demokraattiseen vuoropuheluun ja osallistumiseen** sekä luo niille toimintatapoja ja rakenteita.
- Koulutyö järjestetään siten, että sen perustana on oppilaiden osallisuus ja kuulluksi tuleminen. Huolehditään siitä, että oppilaat saavat kokemuksia yhteistyöstä ja **demokraattisesta toiminnasta omassa opetusryhmässä, koulussa ja sen lähiympäristössä sekä erilaisissa verkostoissa.**

Demokratiakasvatusta edistetään koulun toimintakulttuurissa

- Osallisuutta edistävä, ihmisoikeuksia toteuttava ja **demokraattinen toimintakulttuuri** luo perustan oppilaiden kasville aktiivisiksi kansalaisiksi.
- Yhteisö kannustaa **demokraattiseen vuoropuheluun ja osallistumiseen** sekä luo niille toimintatapoja ja rakenteita.
- Koulutyö järjestetään siten, että sen perustana on oppilaiden osallisuus ja kuulluksi tuleminen. Huolehditaan siitä, että oppilaat saavat kokemuksia yhteistyöstä ja **demokraattisesta toiminnasta omassa opetusryhmässä, koulussa ja sen lähiympäristössä sekä erilaisissa verkostoissa.**
- **Oppilaskuntatyö, tuki- ja kummioppilastoiminta**

Demokratiakasvatus yhteiskuntaopissa

- **Vuosiluokat 3-6:**

- Oppilaita ohjataan toimimaan erilaisuutta ymmärtävässä, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa kunnioittavassa moniarvoisessa yhteiskunnassa **demokratian arvojen ja periaatteiden** mukaan.

- Sisältöalueet:

- S2 **Demokraattinen yhteiskunta**
- S3 Aktiivinen kansalaisuus ja vaikuttaminen

- Tavoitteet:

- T7 kannustaa oppilasta harjoittelemaan **demokraattisen vaikuttamisen perustaitoja** sekä keskustelemaan rakentavasti eri mielipiteistä

- **Vuosiluokat 7-9:**

- korostetaan oppilaiden **vaikuttamismahdollisuuksia ja -taitoja demokratiassa** sekä vastuuta omaan elämään liittyvien valintojen tekemisessä.

- Samat sisältöalueet kuin vuosiluokilla 3-6.

- Tavoitteet:

- T3 ohjata oppilasta ymmärtämään oikeusvaltion periaatteita, ihmisoikeuksien yleismaailmallista merkitystä sekä syventämään tietojaan suomalaisen oikeusjärjestelmän toiminnasta
- T9 ohjata oppilasta laajentamaan näkemyksiään, osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja keskusteluun sekä käyttämään mediataitojaan ja tietojaan yhteiskunnasta omien käsitystensä muodostamisessa ja kansalaisena toimimisessa

Demokratiakasvatus lukion opetussuunnitelman perusteissa

- Lukion opetussuunnitelman perusteiden arvoperusta **rakentuu demokratialle ja suomalaiselle sivistysihanteelle**, jonka mukaan opiskelu ja oppiminen uudistavat yhteiskuntaa ja kulttuuria.
- Lukio-opetuksen perustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä ihmisarvon loukkaamattomuus. Lukio-opetus pohjautuu keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin.
- Lukio-opetus edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä **demokratiaa** ja hyvinvointia.
- **Toimintakulttuuri:**
- Osallisuus ja yhteisöllisyys: Osallisuus ja **demokraattinen toiminta** luovat perustaa opiskelijan kasvulle aktiiviseen kansalaisuuteen
- Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus: Lukio edistää kaikessa toiminnassaan yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa
- **Opiskelijakuntatoiminta lukiolaissa, lisäksi opiskelijoiden osallisuussuunnitelmat (jäsenyydet työryhmissä, joryssa jne)**

Demokratiakasvatus laaja-alaisessa osaamisessa

- **Hyvinvointiosaaminen:**

- Opiskelija hahmottaa rakentavan vuorovaikutuksen ja kulttuurienvälisen ymmärryksen merkityksen kestäväälle tulevaisuudelle, **demokratialle** ja rauhalle.

Identiteetin rakentaminen
Omien vahvuuksien tunnistaminen ja käyttäminen
Teknologian vastuullinen käyttö
Eettisten elämäntapojen vahvistaminen
Empatiataidot
Moniperspektiivisyys
Oman ja toisten hyvinvoinnin tukeminen
Sinnikkyys ja taito sietää muutoksia

- **Yhteiskunnallinen osaaminen:**

- Opinnot syventävät opiskelijan ymmärrystä omasta roolistaan, vastuustaan ja mahdollisuuksistaan tukea **demokratian monimuotoista toteutumista** ympäröivässä yhteiskunnassa ja yhteistyössä muiden kanssa.

Aktiivinen kansalaisuus
Yhteiskunnallinen osallisuus
Opiskelijan opintojen ulkopuolisen osaamisen huomioonottaminen
Muutoksen hyväksyminen
Demokratiataidot
Toimiminen oikeudenmukaisen ja kestäväen tulevaisuuden puolesta
Työelämävalmiudet ja yrittäjämäinen asenne
Epävarmuuden, turhautumisen ja epäonnistumisen sietäminen

Demokratiakasvatus näkyy vahvasti yhteiskuntaopin sisällöissä ja tavoitteissa

- Yhteiskuntaopin opetuksen arvopohjassa korostuvat **demokratian peruslähtökohdat**
- Oppiaine syventää opiskelijan sosiaalisia taitoja ja kykyä yhteistyöhön sekä aktiiviseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja **demokraattiseen vaikuttamiseen**
- **Tavoitteena on, että opiskelija:**
 - pystyy rakentamaan **vastuuntuntoisen, demokraattisen, tasa-arvoa kunnioittavan ja moninaisuutta** ymmärtävän yhteiskuntäkäsityksen
 - ymmärtää vaikutusmahdollisuutensa **muuttuvan demokraattisen yhteiskunnan** jäsenenä paikallisella, valtakunnallisella ja kansainvälisellä tasolla ja on motivoitunut toimimaan aktiivisena ja vastuullisena kansalaisena kestävän kehityksen mukaisesti.
- **Suomalainen yhteiskunta (YH1)**
- Keskeisiä näkökulmia ovat **demokratia**, ihmisoikeudet, yhteiskunnan perusrakenteiden kehitys, valta sekä vaikuttaminen aktiivista ja osallistuvaa kansalaisuutta korostaen
- Tavoitteena on, että opiskelija pystyy tarkastelemaan **demokratian mahdollisuuksia** ja haasteita analyttisesti erilaisista näkökulmista
- Esimerkkejä sisällöistä:
 - ihmisoikeudet, kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet
 - yhteiskunnallisen vallankäytön muodot, **demokraattinen päätöksenteko** ja suomalainen sopimusyhteiskunta

Poimintoja demokratiakasvatuksesta muissa oppiaineissa

- **Filosofia:**
 - filosofian opetuksessa sitoudutaan järkiperäiseen eettiseen ajatteluun, joka perustuu **demokratian**, ihmisoikeuksien ja kestävän tulevaisuuden kunnioittamiseen.
 - Yhteiskuntafilosofia (FI3)
 - ihmisoikeudet, kansalaisoikeudet ja oikeusvaltio; **demokratia** ja yhteisöllisyys yhteiskunnallisina arvoina
- **Historia:**
 - Opetuksessa korostetaan ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitystä sekä **demokratian** ja kansainvälisen yhteistyön mahdollisuuksia oman aikamme ja tulevaisuuden haasteiden ratkaisemisessa.
 - **Demokratian**, aktiivisen kansalaisuuden ja kansainvälisen yhteistyön moninaisia mahdollisuuksia tarkastellaan kestävän tulevaisuuden periaatteiden mukaisesti.
 - **Kansainväliset suhteet (HI2)**
 - **demokratian** ja totalitarismin vastakkainasettelu
 - ihmisoikeuskysymykset, holokausti ja muut kansanmurhat

Ammatillisen koulutuksen arvoperustassa korostuu demokratiakasvatuksen tavoitteet

- Ammatillinen koulutus edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä hyvinvointia ja **demokratiaa**.
- Osallisuus, aktiivinen toimijuus ja yhteisöllisyys korostuvat ammatillisen koulutuksen toiminnassa.
- Ihmisoikeuksien kunnioittaminen, suvaitsevaisuus, erilaisuus ja kulttuurinen moninaisuus nähdään rikkautena.
- Arvoperusta toteutuu ammatillisen koulutuksen toimintakulttuurissa, osaamisen hankkimisessa ja osoittamisessa sekä oppimisympäristöissä.
- **Euroopan unionin neuvosto on antanut Suosituksen *elinikäisen oppimisen avaintaidoista*.**
- Esimerkkejä avaintaitoihin sisältyvistä osaamisista. Opiskelija osaa esimerkiksi:
- toimia vastuullisesti ottaen huomioon sosiaalisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden, tasa-arvon ja yhteenkuuluvuuden, oikeudenmukaisuuden, rauhan ja väkivallattomuuden kulttuurin edistämisen ja toisten kunnioittamisen periaatteet

Demokratiakasvatus ammatillisessa koulutuksessa

- Ammatillisia tutkintoja ovat ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot
- Yhdenvertaisuuteen, syrjimättömyyteen, tasa-arvoon ja antirasismiin liittyviä ammattitaitovaatimuksia on sisällytetty eri alojen tutkinnon perusteisiin työelämän tarpeiden mukaisesti.
- Ammatillisten perustutkintojen *yhteiset tutkinnon osat* ovat kaikissa tutkinnoissa samanlaiset
- **Esimerkkejä yhteisten tutkinnon osien opetuksesta:**
- **Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen:** Viestintä ja vuorovaikutus vieraalla kielellä
- Osaamistavoitteet:
 - viestii monikielisessä ja kulttuurisessa ympäristössä
 - kohtaa ihmiset yhdenvertaisesti ja arvostaen
- **Yhteiskunta- ja työelämäosaaminen:** Yhteiskunnassa ja kansalaisena toimiminen
- Osaamistavoitteet:
 - noudattaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita
 - tuntee kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet
 - toimii aktiivisena kansalaisena sekä käyttää monipuolisia vaikuttamisen tapoja

Esimerkkejä eri tutkinnoista

- **Kasvatus ja ohjausalan ammattitutkinto,** valinnainen tutkinnon osa Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon aktiivinen edistäminen
 - toimii työssään ihmisoikeuksia turvaten ja ihmisen arvokkuutta vahvistaen
 - tuntee rasismien ja syrjinnän ilmiöitä ja niiden vaikutusta ihmisen elämään
 - puuttuu rasistiseen ja syrjivään käyttäytymiseen ja ennaltaehkäistä sitä
 - käyttää monenlaisia menetelmiä yhdenvertaisuuden ja rauhan rakentamisessa omassa työssään
 - toimii rakentavassa vuorovaikutuksessa moninaisten verkostojen kanssa
 - edistää tavoitteellisesti yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa
- **Mielenterveys- ja päihdetyön ammattitutkinto,** pakollinen tutkinnon osa, ammatillisuuden toteuttaminen mielenterveys ja päihdetyössä
 - ottaa huomioon työssään asiakkaiden tasa-arvoisuuden, osallisuuden ja kokemuksellisuuden
 - kohtaa asiakkaan yksilöllisesti ja kunnioittavasti
 - tukee aktiivisesti asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta
 - kunnioittaa asiakkaiden erilaisia elämäkatsomuksia ja kulttuuritaustoja
 - huomioi asiakkaan sukupuoli-identiteetin sekä seksuaalisuuden moninaisuuden
 - toimii sukupuolitietoisesti kohdaten asiakkaan yksilönä ilman ennalta määritettyjä sukupuoli-odotuksia.

Linkkejä aineistoihin ja tukimateriaaleihin

- Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen sivuilla tietoa ja tukea ihmisoikeus- ja demokratiakysymysten käsittelyyn oppitunneilla ja koulun muissa tilanteissa. <https://www.oph.fi/fi/opettajille/demokratia-ihmisoikeudet-ja-osallisuus>
- Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus -verkkosivulle on koottu linkit, joista pääsee tutustumaan tarkemmin lainsäädännön velvoitteisiin, sukupuolitietoiseen opetukseen ja ohjaukseen sekä laajemmin tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuden arvo- ja normipohjaan ammatillisessa koulutuksessa <https://www.oph.fi/fi/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus>
- Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella -oppaassa ohjataan suunnittelutyöhön ja nostetaan esille oppilaitosten kehittämiskohteita ja hyviä käytäntöjä <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/mukana-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuustyö-toisella-asteella>
- Ei kaikelle väkivallalle -sivustolle on koottu tietoa, ohjeita ja työkaluja kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan tunnistamiseksi, ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi eri koulutusasteilla: <https://www.oph.fi/fi/ei-kaikelle-vakivallalle>
- Väkivaltainen ekstremismi -sivustolla on tietoa taustalla olevista syistä ja ennaltaehkäisyn keinoista eri kouluasteilla (<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vakivaltainen-ekstremismi>). Kokonaisuudesta on tuotettu myös opas https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vakivaltaisen-radikalisoitumisen-ja-ekstremismin-ennaltaehkaisy-ammattillisessa-koulutuksessa_0.pdf

FINNISH NATIONAL
AGENCY FOR EDUCATION

Kiitos

Nina Penttinen

